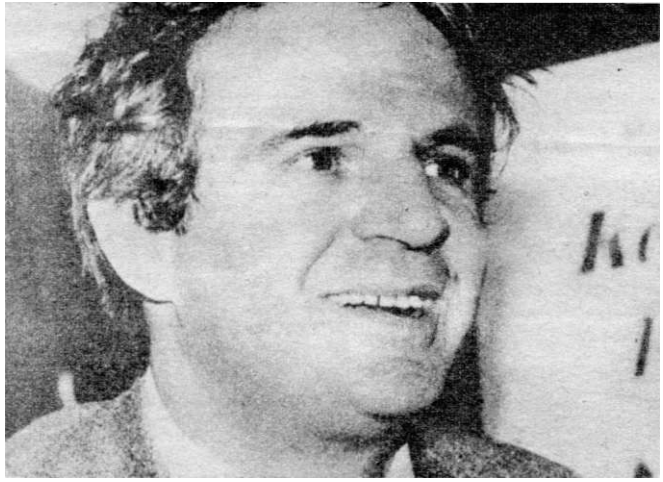

TRUFFAUT
avagy a négyszázegyedik csapás

Azért csinálok filmet, hogy megmutassam: ez a világ nem a létező világok legjobbika" — állította önmagáról szent meggyőződéssel Luis *Bunuel, s Francois Truffaut* mindig is nagy hódolattal adózott eltökéltségének. De a félelem-teremtés nemzetközi nagymesteréért, *Alfred Hitchkockért* egyenesen rajongott, s nemcsak ellesni igyekezett tudományát, hanem őszinte csodálattal könyvet is írt róla, a legjobbat a világon. Hitchcock, jó embergyűlölőhöz méltóan, azt vallotta, hogy az emberek életében nincs semmi érdekes, ezért kell filmeket csinálni. Truffaut szemében a harmadik bálvány *Renoir* volt, aki realizmusával, s ezen belül a különösség, a szokatlan iránti felfokozott érzékenységével hatott művészetére.

Számunkra negyedszázadon át Truffaut volt szent és sérthetetlen: *az ő filmjein nőttünk fel, az ő szemével láttuk a világot.* Truffaut érzékeny lélekkel figyelte az életet, bemutatta az ember esendőségét, a sors kiszámíthatatlanságát, a mindennapok nyomasztó egyhangúságát. Filmjei nagy része *optikai meditáció* érzelmekről, változásukról, konfliktusaikról és elhalásukról. Truffaut — aki arra tanított bennünket, miként is lehet elviselni a megpróbáltatásokat, kiállni az embert ért csapásokat — harmincévesen már a filmművészet klasszikusának számított. S ez nagy kegy a sorstól, bár életében szobrot nem emeltek neki. De nehéz is lett volna egy szobor árnyékában tovább dolgozni. attól rettegve, hogy bármikor rádőlhet az emberre. Mint ahogy keserves vállalkozás volt a *Négyszáz csapás* 1959-es cannes-i diadalútja után filmet csinálni. Hiszen ezzel egy csapásra világhírű lett. Legszemélyesebb tapasztalatairól számolt be első filmjében, amelyben huszonhét esztendő eszeveszett türelmetlensége sűrűsödött. Arról mesélt a filmvásznon, amiről valóban volt mondanivalója: gyermekhősének életútjában saját áldatlan sorsát mondta el. S bár későbbi filmjeit jóval kifinomultabb eszközökkel alkotta, egyik sem érte el az első mű hitelességét, életközelségét, megismételhetetlen magasságba feltornázott mércéjét. *A legendát nem lehet felülmúlni...* Ötvenéves korára mégis elérte, hogy otthon és külföldön egyaránt a francia film legnagyobb mesterének tekintették. De ő nem volt tekintettel senkire és semmire, mert ebbe bele lehet halni.

Nagyothallott. Nem nagyon figyelt a világ zajára, nem hagyta magát megzavarni. A maga útját járta. Nem fényesre suvickolt eszmékkel bűvészkedett, nem színes papírsárkányt eregetett, kihasználva a kedvező szélviszonyokat, hanem egyszerűen meg volt róla győződve, hogy amit előtte véghezvittek, nem csinálták eléggé jól. Volt hozzá képe és bátorsága, hogy elölről kezdjen mindent. Önittas volt. De tudta: *aki más nyomdokán jár, sohasem kerülhet eléje,* annál az egyszerű oknál fogva, hogy nem érheti utol...

Ifjúsága egy részét javítóintézetben töltötte, aztán megjavult, és volt raktári munkás, boltossegéd, hegesztő, tisztviselő. 1953-tól öt éven át a *Cahiers du Cinéma* című párizsi filmfolyóirat munkatársaként ügyködött, mivel a lap főszerkesztőjének, *André Bazinnak* megesett rajta a szíve. Olyan alakok csoportosultak a szerkesztőségben, akik azért, dumáltak a filmekről. mert nem tudtak filmezni, s amíg diskurálltak róla. az máris olyan volt, mintha csinálnák is. A lap kritikai alaphangját végül is az eredeti látásmódú. ám rettegett kritikus. a mindössze huszonkét esztendős Truffaut adta meg. 1954-ben vált híressé tanulmányával, amelyben a kátyúba jutott hagyományos francia filmművészetet a forgatókönyvírók és a berozsdásodott stílus szempontjából becsmérelte, hiszen a film már csak „a konfekcióipar szükségleteinek kielégítésére törekedett". Gyűlölte a nagyregényeikből kihámozott filmeket, s lelkendezett *Max Ophüls* és *Tati* remekeiért; miközben jól kicikizte a bemutatott műveket, a „szerzők filmjét" követelte írásaiban, azokat, amelyekben szabadon kibontakozhat a rendező teremtő egyénisége.

Truffaut számára a filmbírálat az önálló művészi tevékenység ugródeszkája volt. csakúgy mint társainak, akik szintén a taccsvonalról kiabálták be gátlástalanul mindenfélét a pályára, mert ott mindenki okosabb a kelleténél. *Chabrol. Godard, Rivette, Rohmer* addigi ismereteiket kizárólag filmklubokban lestek el. Aztán elfogyott a türelmük. A *nouvelle vague,* az „új hullám" gárdája ifjonti vehemenciával tört utat magának, s vetette rá magát a filmművészetre. Megkaparintva a kamerákat. az egész világnak bebizonyították. hogv kritikusként sem a levegőbe beszéltek, hanem tényleg meg tudjak mutatni, miként kell *másképp* filmet csinálni. Truffaut 1958-ban talált egy vállalkozó szellemű producert *A kölyök* című rövidfilmjéhez, majd *Roberto Rossellini* asszisztensének szegődött el. Míg Chabrol örökség révén szerzett pénzét fektette álmai netovábbja megvalósításába, s leforgatta *A szép Serge* című csodálatos filmjét, addig Truffaut apósától, egy filmkölcsönzőtől kunyerált pénzt, hogy elkészíthesse első, legendás játékfilmjét. (Abban az esztendőben keltett feltűnést a jóval idősebb *Alain Resnais* is. a *Szerelmem, Hiroshimával.*) A fiatalok csapatos szárnypróbálgatására azonnal felfigyeltek a producerek, de halvány gőzük sem volt, hogy újdonsült kedvenceik vajon merre repülnek tovább. Hiszen ők nemcsak olcsón dolgoztak, sziporkázó ötleteik is bőségesen voltak, s mindenki megrökönyödésére, filmtörténetet írtak már első műveikkel. *A francia „új hullám" sodrásában 1959—1960-ban hatvanhét filmrendező jelentkezett első játékfilmjével!* Noha nem jutott el valamennyi a mozikba...

Nem az volt a céljuk, hogy holmi elismerést vívjanak ki maguknak. Truffaut sem ócska babérokért törte magát, nem azért, hogy felfedezzék (hiszen felfedezte ő már önmagát), hogy ünnepeljék, a levegőbe dobálják, hanem lelke legmélyén arra vágyott, azért küzdött, hogy utána, utánuk ne lehessen úgy filmet csinálni, mint előttük. S kell ennél jobb hajtóerő? Önzetlenül segítségére volt Godardnak a *Kifulladásig* létrehozásában, majd gyors egymásutánban, kifulladásig készítette saját filmjeit. Kedvelt főszereplőjével — *Jean-Pierre Léaud* megszemélyesítésében — eljátszatta az első filmben megkezdett - történet folytatását: a tizennégy éves Antoine Doinel felcseperedését. útkeresését filmről-filmre követhettük nyomon. Másik nagy főszereplője *Oscar Werner,* osztrák színész volt, aki a német fiút játszotta a *Jules és Jimben,* majd a tűzoltót a *Fahrenheit 451-ben,* s döbbenetes módon Truffaut után egy nappal, hatvanegy évesen hunyt el... Volt olyan film, amelyben a rendező maga is játszott, így az *Amerikai éjszakában,* s *A zöld szobában.* Misztikus módon Truffaut mutogatott a *Harmadik tipusú találkozásokban,* hogy az emberiség képviseletében szót értsen a földönkívüli értelmes élőlényekkel...

S mi csak ámultunk filmjein.

Ötvenkét esztendő nem nagy kegy a sorstól. Huszonkét film nagy adomány az emberiségnek. Truffaut, a mozi megszállott szerelmese, négyszáz csapást kibírt az élettől. Tavaly agydaganattal operálták. De nem adta fel. Forgatókönyvet írt, terveket szőtt, álmokat kergetett, hogy azokat filmre vigye. Lehet, hogy éppen a négyszázegyedik csapásról akart filmet forgatni, hogy kivédje azt...

Kurcz Béla